

## Nelikumīgas darbības iespējamie riski Latvijas apdrošināšanas nozarē

*Jeļena Alfejeva*

*Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte, Latvija  
alfejeva@inbox.lv*

### Kopsavilkums

Apdrošināšanas nozare kā valsts finanšu sistēmas sastāvdaļa, līdzīgi kā kredītiestāžu joma, satur reālu risku un nav pilnībā aizsargāta no iespējamām prettiesiskām darbībām ar noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem. Galvenokārt noziedzīgi līdzekļi apdrošināšanas nozarē var tikt ģenerēti ar apzināti nepamatotiem apdrošināšanas atlīdzību pieteikumiem, kurus apdrošinātāji nav spējīgi identificēt vai pierādīt pieteicēju krāpniecisko rīcību. Krāpnieciskā rīcība pret apdrošinātāju var izpausties kā apdrošināšanas objekta apzināta bojāšana, lai saņemtu apdrošināšanas atlīdzību, vai kā pārspilēta prasība naudas izteiksmē, vai arī kā apdrošināšanas gadījuma imitācija. Kaut arī dzīvības apdrošināšana pasaulē vairāk pakļauta noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas riskam, Latvijas dzīvības apdrošināšanas nozarē šajā ziņā aktivitāte nav vērojama. Savukārt nedzīvības apdrošināšanas joma ir vairāk pakļauta krāpšanas riskam un daudz biežāk saskaras ar viltus pieteikumiem nekā dzīvības apdrošināšanā. Latvijā līdz šim problēma nav aktualizēta un netika risināta pietiekamā līmenī.

*Atslēgvārdi:* apdrošināšana, krāpšana, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija.

### Ievads

Apdrošināšana ir komercdarbības veids, kurš balstās uz risku vadību, nododot risku iestāšanās finansiālas sekas no vienas fiziskās vai juridiskās personas citai – specializētajam tiesību subjektam (komersantam) – apdrošinātājam (Apdrošināšanas un pārāpdrošināšanas likuma 1. panta 9. punkts [1]). Apdrošināšana balstās uz sarežģītajām līgumiska rakstura attiecībām starp apdrošinātāju, apdrošinājuma ņēmēju, apdrošināto un apdrošināšanas starpnieku, lai mazinātu iespējamo notikumu (risku) iestāšanās negatīvās finansiālās sekas, kaut arī visas iespējamās risku iestāšanās finansiālās sekas apdrošinātais nevar novirzīt uz apdrošinātāju.

Tiek prezumēts un ar tiesisko reglamentāciju kontrolēts, ka apdrošināšanai ir pozitīvas sociālās sekas. Ņemot vērā apdrošināšanas nozares lielos apgrozījumus pasaulē, noziedzniekiem un noziedzīgiem grupējumiem vienmēr būs interese ļaunprātīgi izmantot apdrošināšanu darījumus. Lielākā daļa apdrošināšanas krāpšanu ir saistītas ar nepatiesiem vai nepamatoti palielinātiem prasījumiem. Apdrošināšanas krāpšanas ietekme īstermiņā nav skaidri saskatāma, taču tā var izraisīt nopietnas negatīvas un pat bīstamas sekas sabiedrībai ilgtermiņā.

No valsts ekonomikas tiek izņemti līdzekļi, kuri varētu tikt ieguldīti tautsaimniecībā, un tas ilgtermiņā smagi ietekmē finanšu integritāti un stabilitāti. Finanšu darījumu darba grupa (FATF), kas ir neatkarīga starpvaldību organizācija, kas izstrādā un sekmē politiskās nostādnes pasaules finanšu sistēmas aizsardzībai pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, terorisma finansēšanu un masu iznīcināšanas ieroču izplatīšanas finansēšanu, atzīmē, ka apdrošināšanas krāpšanas jāizskauz apdrošināšanas sabiedrībām, izmantojot risku vadības un iekšējās kontroles politiku [11].

Latvijas Apdrošinātāju asociācija publiskajā vidē apgalvo, ka izkrāpto apdrošināšanas atlīdzību apjoms Latvijā ir vidēji 10% no visām izmaksātajām atlīdzībām. Tas nozīmē, ka vairāki miljoni eiro, ko apdrošinātājiem maksā to klienti, tiek izmaksāti par nepatiesiem apdrošināšanas gadījumiem un tādējādi nonāk pie krāpniekiem.

## **Darba mērķis, materiāls un metodes**

Raksta mērķis ir definēt apdrošināšanas krāpšanas rādīto risku noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas kontekstā, noteikt tās bīstamību un ieskicēt Latvijā pastāvošās problēmas saistībā ar to.

Pētījuma teorētiskā bāze ir Latvijas un citu valstu zinātnieku atzinumi, normatīvā bāze ir Latvijas un ārvalstu tiesību regulējums saistībā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas riskiem un krāpšanu apdrošināšanas nozarē. Raksta izstrādē izmantota analīzes un sintēzes metode, zinātniskās indukcijas un dedukcijas metode, kā arī salīdzinošā metode.

## **Rezultāti**

### **1. Vispārējs situācijas raksturojums apdrošināšanas nozarē noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas kontekstā**

Ņemot vērā, ka apdrošināšanas komercdarbība nodrošina risku iestāšanās negatīvo finansiālo seku novēršanu, izmantojot iepriekš saņemto apdrošināšanas prēmiju uzkrājumus, tā ir ļoti neaizsargāta pret krāpnieciskiem darījumiem un arī pret noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizāciju.

Saņemot līdzekļus no apdrošinātāja par viltus apdrošināšanas gadījumu, likumpārkāpējs tādējādi šos līdzekļus var izmantot kā legālus, un prettiesiski iegūtie līdzekļi pārvēršas par likumīgu aktīvu.

Saistībā ar problēmjautājumiem apdrošināšanas nozarē Finanšu darījumu darba grupa (FATF) iekļāva apdrošināšanu risku zonā [11].

## 2. Apdrošināšanas nozare Latvijā

Kaut arī Latvijas apdrošināšanas darījumu tirgus ir salīdzinoši mazs, tā apgrozījuma pieauguma tempi ir ievērojami, salīdzinot ar citām Eiropas valstīm. Šobrīd apdrošināšanas tirgus pēc apdrošināšanas prēmiju apgrozījuma ir aptuveni 1,5% no IKP [21, 22, 23]. Latvijā 2015. gadā darbojās astoņas valstī reģistrētas apdrošināšanas sabiedrības (6 nedzīvības un 2 dzīvības) un 14 ārvalstu apdrošināšanas sabiedrību (10 nedzīvības un 4 dzīvības) filiāles. Latvijā līdz šim brīdim nav reģistrēta neviena pār-apdrošināšanas sabiedrība.

Atbilstoši Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma [3] normām par šā likuma subjektiem ir uzskatāmi arī dzīvības apdrošināšanas komersanti, kā arī apdrošināšanas starpnieki, kuri sniedz dzīvības apdrošināšanas starpniecības pakalpojumus.

Minētajiem likuma subjektiem jāizveido un jādokumentē, izstrādājot attiecīgas politikas un procedūras, savam darbības veidam atbilstošu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas iekšējā kontroles sistēma, kas ir pasākumu kopums, kas ietver darbības likuma prasību izpildes nodrošināšanai, paredzot tam atbilstošus resursus un veicot darbinieku apmācību, lai pēc iespējas novērstu likuma subjekta iesaistīšanu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijā vai terorisma finansēšanā.

Tomēr Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas dienesta 2014. gada Ziņojums [25] un šā dienesta vadītāja publiski sniegtā informācija par 2015. gadu [26] liecina, ka apdrošināšanas sabiedrības un apdrošināšanas starpnieki nav aktīvi ziņotāji par klientu aizdomīgiem un neparastiem darījumiem.

Turklāt, ņemot vērā, ka nedzīvības apdrošināšanas sabiedrības nav Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma subjekti, par krāpnieciskiem atbildības prasījumiem nedzīvības apdrošināšanā informācija vispār netiek apkopota.

Apdrošināšanas komercdarbību uzrauga specializēta valsts institūcija Finanšu un kapitāla tirgus komisija, kura uz minētā likuma pamata izdod uzraudzībā esošajām iestādēm saistošos normatīvos noteikumus.

2015. gada 23. decembrī tika pieņemti Finanšu un kapitāla tirgus komisijas normatīvie noteikumi Nr. 234 "Klientu padziļinātās izpētes normatīvie noteikumi kredītiestādēm un licencētām maksājumu un elektroniskās naudas iestādēm", kas izdoti saskaņā ar Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma 7. panta otro daļu, 22. panta piekto daļu un 47. panta otro daļu. Kaut arī

šajos noteikumos ir lietots termins “finanšu iestāde”, 2. punktā skaidri norādīts, ka tie ir saistoši tikai kredītiestādēm un licencētām maksājumu iestādēm, un elektroniskās naudas iestādēm, kā arī to filiālēm.

Arī 2016. gada 27. janvārī pieņemtie Finanšu un kapitāla tirgus komisijas normatīvie noteikumi Nr. 25 “Noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas riska pārvaldīšanas normatīvie noteikumi” [4], kas izdoti saskaņā ar noteikumos Nr. 234 minēto deleģējumu un arī saskaņā ar Kredītiestāžu likuma 34.<sup>2</sup> panta ceturto daļu, attiecas tikai uz kredītiestādēm.

2008. gada 27. augustā pieņemtie Finanšu un kapitāla tirgus komisijas normatīvie noteikumi Nr. 125 “Klientu padziļinātās izpētes normatīvie noteikumi” [5] atbilstoši 1. punktā norādītajam ir saistoši privātajiem pensiju fondiem, ieguldījumu brokeru sabiedrībām, ieguldījumu pārvaldes sabiedrībām, reģistrētām maksājumu iestādēm un elektroniskās naudas iestādēm, kuru darbībai nav nepieciešama licence.

Tādējādi apdrošinātājiem un apdrošināšanas starpniekiem specificētas prasības noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas riska pārvaldīšanai valsts nav noteikusi.

### **3. Krāpšana un noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizēšana apdrošināšanā**

Apdrošinātāji savā darbībā saskaras gan ar klientu krāpšanu, kuru var atbalstīt iesaistīti apdrošināšanas starpnieki, kā arī pat apdrošinātāja darbinieki.

Krāpšanu apdrošināšanā raksturo tas, ka krāpnieks mērķtiecīgi cenšas iegūt no apdrošinātāja saistībā ar tā profesionālo darbību nepamatotu labumu. Krāpšana apdrošināšanā var izpausties kā viltus apdrošināšanas atlīdzības pieprasījums, balstoties uz dažādiem faktiskiem apstākļiem, kas šādu pieprasījumu pamato (apdrošināšanas objekta apzināta bojāšana, lai saņemtu apdrošināšanas atlīdzību, pārspilēta prasība naudas izteiksmē, apdrošināšanas gadījuma imitācija, kā arī vienkārši maldināšana par negadījuma apstākļiem).

Krāpšanā var tikt iesaistīti apdrošināšanas starpnieki, finanšu konsultanti, apdrošinot neesošu apdrošinājuma ņēmēju vai objektu, slēdzot līgumu ar atpakaļejošu datumu vai sniedzot nepatiesu informāciju riska vērtēšanai.

Ekspertu komiteja noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizēšanas apkarošanas pasākumu un terorisma finansēšanas novērtējumam MONEYVAL konsekventi pievērš uzmanību apdrošināšanas sektoram, norādot, ka ir svarīgi pievērsties krāpšanas darījumu apkarošanai tajā, it īpaši ņemot vērā nozares specifiku [16].

Apdrošināšanas nozare tradicionāli tiek uzskatīta par nozari, kam ir zema aizsargātība pret nelegāli iegūto līdzekļu legalizēšanas un teroristu finansēšanas riskiem. Galvenais sektors noziedzīgu fondu legalizācijai ir banku sistēma, tomēr pēc arvien sarežģītāku kontroles mehānismu ieviešanas bankas sektorā noziedznieki meklē alternatīvus variantus, kā legalizēt noziedzīgi iegūtos līdzekļus. Tādējādi šiem mērķiem arvien vairāk tiek izmantota apdrošināšanas nozare un citi nebanku finanšu produkti.

Vairākās pasaules valstīs ir paredzētas specializētas vadlīnijas aizdomīgu darījumu identificēšanai apdrošināšanas sektorā.

Ir daži vispārīgi faktori apdrošināšanas nozarē, kas padara to jutīgu pret nelegāli iegūtu līdzekļu legalizēšanu:

- 1) izpratnes trūkums – pastāv vispārējs izpratnes trūkums par to, ka apdrošināšanas produkti var būt pievilcīgi noziedzniekiem kā līdzeklis nelegāli iegūtu līdzekļu legalizēšanai. Šī problēma pastāv visos līmeņos: apdrošinātājiem, apdrošināšanas starpniekiem, regulatoriem un tiesībaizsardzības iestādēm;
- 2) nespēja identificēt nelegāli iegūtu līdzekļu legalizēšanas darījumus – balstās uz izpratnes trūkumu un nozīmē, ka nelegāli iegūtu līdzekļu legalizēšanas gadījumi bieži tiek ignorēti. Nespēja identificēt aizdomīgus darījumus ir saistīta ar vairākiem faktoriem:
  - ir nepietiekama datu apmaiņa par klientu aizdomīgām darbībām apdrošināšanas nozarē;
  - pastāv vispārējas nelegāli iegūtu līdzekļu legalizēšanas apkarošanas uzraudzības problēmas, jo īpaši vispārējās apdrošināšanas un pārapirošināšanas nozarē;
  - pārapirošināšanas tirgus starptautiskais raksturs apgrūtina visu apdrošināšanas darījumu aspektu atklāšanu;
  - apdrošināšanas nozare galvenokārt ir neaizsargāta pret nelegāli iegūtu līdzekļu legalizēšanu;
- 3) uzmanības pievēršana tikai liela apmēra krāpšanai – kaut gan liela apmēra krāpšanas atklāšana un novēršana ir būtiska apdrošinātājiem, tā bieži tiek uzskatīta par vienīgo draudu veidu;
- 4) uzkrājumu un ieguldījumu iespējas – daudzi dzīvības apdrošināšanas un pensiju produkti ir ietaupījumu un ieguldījumu elementi, kas nozīmē, ka attiecīgie produkti balstās uz reālu vērtību, kas savukārt nozīmē, ka tie var tikt izmantoti kā nodrošinājums aizdevumiem, radot iespaidu par līdzekļiem no šķietami likumīga avota. Daudzi ievainojamības aspekti ir saistīti ar šiem produktiem, jo tie ir līdzīgi FATF tipoloģiskajos ziņojumos noteiktajiem;
- 5) naudas noguldījumi – iedzīvotājiem novecojot, daudzas valstis cenšas veicināt uzkrājumu shēmas, tostarp dzīvības apdrošināšanas un pensiju produktus. Tie ir īpaši pakļauti nelegāli iegūtu līdzekļu legalizēšanas riskam;
- 6) starpnieku pakalpojumu izmantošana – daudzi apdrošinātāji pārdot savus produktus, izmantojot neatkarīgu starpnieku pakalpojumus, kuri nav ieinteresēti apdrošināšanas darījuma finansiālajā rezultātā.

Kaut arī apdrošināšanas nozare atrodas zem vispārējas valsts uzraudzības, tomēr tā ir pakļauta krāpšanas un nelegāli iegūtu līdzekļu legalizēšanas riskam, kura mērīšanai šobrīd sabiedrība nepievērš būtisku uzmanību. Diemžēl valsts ievieš tikai vairāk formālu prasību nozarei bez atbilstošas detalizācijas pakāpes.

#### **4. Dzīvības apdrošināšanas pakļaušana nelegāli iegūtu līdzekļu legalizēšanas riskam**

Dzīvības apdrošināšanas nozare aptver plašu produktu klāstu – no riska apdrošināšanas, kas saistīti ar nāves iestāšanos, līdz uzkrājumu un ieguldījumu produktiem ar dzīvības apdrošināšanas elementu. Šādi produkti, funkcijas un darbības, kas saistītas ar dzīvības apdrošināšanu, nav aizsargāti pret nelegāli iegūtu līdzekļu legalizēšanas un terorisma finansēšanas risku, balstoties uz turpmāk minēto:

- 1) prēmijas izmaksā katru gadu vai ar vienreizējiem maksājumiem virs nepieciešamās summas vai veicot papildu maksājumus virs summas, kurai sākotnēji piekrita;
- 2) iemaksas pārsniedz ierasto vai līgumā paredzēto ieguldījumu;
- 3) personas prēmijas izmaksā par vairākām nesaistītām apdrošinātajām personām;
- 4) dzīvības apdrošināšanas polises tiek izmantotas kā nodrošinājums kredītam;
- 5) produkti, kas paredz uzteikuma termiņus un iespēju saņemt atpakaļ iemaksāto prēmiju;
- 6) tiesības uz visu vai daļu no kompensācijas izmanto persona, kas nav cietušais (labuma piešķiršana nesaistītajai personai);
- 7) apdrošināšanas līgums tiek izbeigts, lai iemaksu saņemtu pirms termiņa;
- 8) dzīvības apdrošināšanas polises ir ar iespēju iegādāties ieguldījumu fondu vienības, turklāt tajās nav nekādu naudas summas ierobežojumu;
- 9) dzīvības apdrošināšanas polises ir ar augstu uzkrājumu procentu.

Situācija saistībā ar nelegāli iegūtu līdzekļu legalizāciju trešā līmeņa pensiju jomā ir līdzīga tam, kāda tā ir saistībā ar dzīvības apdrošināšanas polisēm, lai gan ir dažas unikālas iezīmes. Trešajam pensiju līmenim ir ļoti līdzīgs riska profils kā dzīvības apdrošināšanas produktiem.

FATF rekomendācijas [11] paredz veikt klienta izpēti pasākumus attiecībā uz dzīvības apdrošināšanas polišu saņēmējiem līdz līmenim, kad reālais saņēmējs vai saņēmēji ir identificēti pilnībā, pārbaudot to izmaksas brīdī. Dzīvības apdrošināšanas polises saņēmējs ir jānorāda kā attiecīgais riska faktors, un, ja viņu nav iespējams identificēt, darījums ir jāreģistrē kā aizdomīgs.

FATF rekomendācijas ar mazāku detalizācijas pakāpi ir pārņemti Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma normās.

#### **5. Nedzīvības apdrošināšanas pakļaušana krāpšanas riskam**

Kaut arī nedzīvības apdrošināšanas nozare ir mazāk riskanta no nelegāli iegūtu līdzekļu legalizācijas aspekta kā dzīvības apdrošināšana, tomēr tā ir būtiski pakļauta krāpšanas riskam, izvirzot viltus prasījumus apdrošināšanas atlīdzības izmaksai (nedzīvības apdrošināšanas veidi, no kuriem katrs ir atsevišķi licencējams, ir norādīti Apdrošināšanas un pārastrošināšanas likuma 19. pantā).

Ir vairāki faktori, kas ierobežo nelegāli iegūtu līdzekļu legalizēšanas risku nedzīvības apdrošināšanā [11, 24], piemēram:

- 1) atlikušo vērtību trūkums – nedzīvības apdrošināšanas līgumi darbojas uz noteiktu laiku, parasti uz vienu gadu vai īsāku termiņu, un, beidzoties līguma termiņam, nekādi papildu norēķini netiek veikti, proti, parasti nav atlikušās vērtības, kuru varētu pieprasīt;
- 2) kompensācijas princips – apdrošinātajam ir jābūt apdrošināmā interesei, apdrošinātajam riskam reāli jāiestājas, turklāt izmaksājamā atlīdzība sedz tikai reāli nodarītos zaudējumus;
- 3) izmeklēšana par pieteiktajām prasībām – apdrošinātāji parasti veic padziļinātu izpēti par samērā lielām prasībām, lai aizsargātu sevi pret krāpšanu;
- 4) lēns maksājums – salīdzinot ar banku un vērtspapīru nozarēm, nav paātrināti norēķinu noteikumi, t. i., maksājumu sistēmas ir salīdzinoši lēnas;
- 5) sarežģītība – daži apdrošināšanas produkti ir sarežģīti, tāpēc to tehniskās iespējas un noteikumi bieži vien nav skaidri personām, kas nav iesaistītas apdrošināšanas nozarē, lai gan jāuzsver, ka šo sarežģītību var izmantot tieši krāpnieki, lai veiktu nelegāli iegūtu līdzekļu legalizēšanas darījumus.

Tomēr ir faktori, kas padara nedzīvības apdrošināšanas nozari pievilcīgu krāpniekiem un, iespējams, arī nelegāli iegūtu līdzekļu legalizētājiem, proti:

- 1) trūkst izpratnes par risku – turklāt nedzīvības apdrošināšana nav pakļauta obligātajai kontrolei attiecībā uz nelegāli iegūtu līdzekļu legalizēšanu un terorisma finansēšanu;
- 2) starptautiskā darbības joma – nedzīvības apdrošināšanas sektors ir daudz atvērtāks starptautiskajai komercdarbībai nekā dzīvības apdrošināšanas sektors. Dažu risku (piemēram, kravas apdrošināšanā) būtība nozīmē, ka prasības var rasties dažādās jurisdikcijās. Turklāt ievērojams parakstāmā riska apjoms prasa iesaistīt citas jurisdikcijas pārapdrošināšanu;
- 3) starpnieki – daudzi apdrošinātāji piedāvā tirgū savus produktus ar neatkarīgu starpnieku līdzdalību, tāpēc krāpšanas risks ir lielāks; izplatīšanas tīkli var būt gari un sarežģīti, iesaistot virkni starpnieku no dažādām jurisdikcijām; starpnieki var saņemt būtiskas komisijas procentos no prēmijām; sākotnējās attiecībās ar klientu stājas starpnieks, kaut arī atbildību no apdrošināšanas līguma uzņemas apdrošinātājs;
- 4) apdrošināšanas aizsardzības spēkā stāšanās – bieži ir nepieciešams, lai apdrošināšanas aizsardzība stātos spēkā nekavējoties vai īsi pēc līguma dokumentu noformēšanas, apdrošināšanas periods var būt samērā īss, tāpēc nav laika veikt klienta padziļināto izpēti; turklāt augstākās pakāpes labticības princips nosaka, ka apdrošinātājs var paļauties uz klienta sniegto informāciju, slēdzot apdrošināšanas līgumu, un izmeklēšana tiks veikta pēc apdrošināšanas gadījuma pieteikšanas, kas var būt par pamatu apdrošināšanas atlīdzības maksājumam;

- 5) apdrošināšanas atlīdzības izmaksa trešajām personām – tas tā ir vienmēr civiltiesiskās atbildības apdrošināšanā, kur apdrošinātājam ir pienākums izmaksāt apdrošināšanas atlīdzību cietušajam, kā arī citos apdrošināšanas veidos atlīdzības var tikt izmaksātas remontētājiem, zaudējumu regulētājiem un citām personām, kas nav saistītas ar apdrošināšanas līgumu;
- 6) plaši pazīstami un izplatīti apdrošināšanas produkti – to nosaka dažu apdrošināšanas veidu obligātums, piemēram, sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības apdrošināšana, kas nozīmē, ka noziedznieki varētu vairāk zināt par šādiem apdrošināšanas produktiem nekā, piemēram, par ieguldījumu produktiem.

Starptautiska apdrošināšanas uzraudzības asociācija Pasaules Bankas 2006. gada pētījumā [24] norāda, ka nedzīvības apdrošināšanā nelegāli iegūtu līdzekļu legalizēšana pārstāvēta ar viltotiem prasījumiem. Nepatiesi pieteikumi rodas, ja nelegāli iegūtu līdzekļu legalizētāji iegādājas likumīgus īpašumus un pēc tam ar ļaunprātīgu dedzināšanu vai citiem līdzekļiem rada viltus prasības, lai atgūtu daļu no saviem ieguldījumiem.

Tomēr Latvijā ir vērojamas problēmas ar krāpšanas bīstamības novērtēšanu, kā arī ar pašu šādu gadījumu identificēšanu un kriminālsoda piemērošanu par noziedzīgiem nodarījumiem, nepatiesi pieprasot apdrošināšanas atlīdzību. Sabiedriskā doma nepatiesas informācijas sniegšanu apdrošinātājiem attaisno, tādējādi pēc būtības atbalstot krāpšanu nedzīvības apdrošināšanā. Turklāt sabiedrības attieksme pret apdrošinātājiem kopumā ir negatīva, kas varbūt ir saistīta ar to, ka apdrošinātāji, veicot klientu sniegtās informācijas pārbaudi par potenciāliem apdrošināšanas gadījumiem, dažkārt tur aizdomās arī labticīgos klientus, kā arī atsevišķos gadījumos nemaksā apdrošināšanas atlīdzību nepamatotu aizdomu dēļ.

Latvijas iedzīvotāji neuzskata, ka apdrošināšanas krāpšana ir problēma, kas ir jārisina sabiedrībai. Liela daļa sabiedrības pat uzskata, ka apdrošinātāja mānīšana nav pelnījusi krimināltiesisku sodu. Apdrošināšanas krāpšana tiek uzskatīta tikai un vienīgi par apdrošinātāju problēmu, savukārt apdrošinātāju līdzekļi tiek uzverti nevis kā klientu iemaksātie līdzekļi (fonda princips), bet kā neierobežots un neidentificējams avots, no kura naudas saņemšana jebkuru iemeslu dēļ ir attaisnojama.

Bieži kriminālprocesi par atklātiem apdrošināšanas krāpšanas gadījumiem vai nu netiek uzsākti vispār, vai arī tiek izbeigti, trūkstot pierādījumiem vai iestājoties noilgumam. Tāpēc apdrošinātāji nav ieinteresēti ziņot par atklātiem krāpšanas gadījumiem policijai, iesniedzot pieteikumu kriminālprocesa uzsākšanai, bet aprobežojas ar apdrošināšanas atlīdzības izmaksas atteikumu, balstoties uz formāliem apsvērumiem (nepatiesas informācijas sniegšana). Tādējādi krāpnieku kriminālvajāšana bieži vien netiek veikta vispār un viņi netiek sodīti.

Tiesnešu izpratne par apdrošināšanas krāpšanu ir atšķirīga, un vienveidīga tiesu prakse apdrošināšanas krāpšanas lietās nepastāv.



Pēdējos gados tiesā izskatītas visai maz krimināllietu saistībā ar krāpšanu pret apdrošinātājiem (kasācijas kārtībā trīs gadu laikā izskatītas tikai divas tādas lietas). Tā krimināllietā Nr. 11094107911 [17] kasācijas instance ir atcēlusi apelācijas instances tiesas spriedumu, ar kuru divas personas ir atzītas par vainīgām un sodītas par to, ka grupā pēc iepriekšējas vienošanās mēģināja ar viltu iegūt svešu mantu (krāpšana), kas izpaudās kā viltus apdrošināšanas pieteikuma iesniegšana par transportlīdzekļa bojājumiem, kurš ne tiši sabojāts pie citiem apstākļiem, nevis pie apdrošināšanas pieteikumā norādītajiem, un par ko apdrošināšanas atlīdzība saskaņā ar līgumu nepienākas. Tomēr apdrošinātājs, konstatējot pieteicēju noziedzīgu rīcību, atteicās izmaksāt apdrošināšanas atlīdzību. Personu darbības kvalificētas pēc Krimināllikuma 15. panta ceturtās daļas un 177. panta otrās daļas.

Šajā lēmumā var uzskatāmi redzēt vairākas ar krāpšanu apdrošināšanā saistītas problēmas:

- 1) **kvalifikācijas problēma**, ņemot vērā, ka Krimināllikumā apdrošināšanas krāpšana (178. pants) ir nodalīta no citiem krāpšanas veidiem (177. pants). Tomēr 178. panta dispozīcijas neiekļauj tādas personas darbības kā viltus pieteikuma iesniegšanu, ja manta, par kuras bojājumiem persona pretendē uz apdrošināšanas atlīdzības saņemšanu, ir bojāta neapzināti, bet apstākļos, kuri izslēdz apdrošināšanas atlīdzības saņemšanu (līdzīga problēma konstatējama, ja ar nolūku saņemt atlīdzību apzināti bojātā manta pieder, piemēram, lizinga sabiedrībai vai cita veida kreditoram). Tādas darbības būtu jākvalificē kā krāpšana pēc Krimināllikuma 177. panta (ko, piemēram, pilnībā neizprot apsūdzēto advokāts);
- 2) apsūdzēto advokāts tiesai pauž viedokli, kas gan atbilst sabiedrības priekšstatiem par apdrošināšanu un krāpšanu saistībā ar to, gan arī **norāda uz būtisku problēmu izpratnē par apdrošināšanu** principā, proti, ka likuma "Par apdrošināšanas līgumu" 21. panta trešā daļa garantē, ka informācijas paziņošana – arī **viltus apdrošināšanas pieteikums – nerada krimināltiesisko atbildību**. Pēc advokāta domām, strīdi par apdrošināšanas jautājumiem būtu skatāmi civiltiesiskā kārtībā (tiesa gan pareizi norāda, ka civiltiesiskā atbildība un krimināltiesiskā atbildība ir patstāvīgi juridiskās atbildības veidi. Kriminālatbildība var iestāties arī par civiltiesisku deliktu, ja tā kaitīguma pakāpe sasniedz kriminālatbildības nosacījumus);
- 3) sankcija pēc Krimināllikuma 178. panta ir vieglāka, bet noziegums tiek pabeigts ar pieteikuma iesniegšanu apdrošinātājam, toties krāpšanas mēģinājums (pieteikuma iesniegšana apdrošinātājam) pēc Krimināllikuma 177. panta pirmās daļas nav krimināli sodāma rīcība. Tādējādi materiālo zaudējumu apmēra konstatēšanai ir būtiska nozīme, jo no mantiskā zaudējuma apmēra var būt atkarīgs kriminālprocesa uzsākšanas pamatojums – ne tikai izvēloties starp Krimināllikuma 180. pantu vai 177. pantu, bet arī izlemjot, vai

viltus pieteikuma iesniegšana ir krimināli sodāma darbība vispār (mēģinājums pēc Krimināllikuma 177. panta pirmās daļas nav sodāms). Tas nozīmē, ka **Krimināllikuma normas nav sistēmiski sakārtotas.**

Arī otrajā lietā Nr. 11240026712 [18], kur gan problēmu klāsts ir ievērojami šaurāks, ir strīds par apsūdzētā darbību kvalifikāciju saskaņā ar Krimināllikuma 178. pantu, kuru gan kasācijas instances tiesa atrisina ar atziņu, ka “abu instanču tiesām neradās nekādas šaubas par apsūdzētā /A.S./ vainīgumu Krimināllikuma 178. panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā”, tātad tādu nav arī kasācijas instances tiesai

Kaut arī daži zinātnieki un praktiķi uz šīm problēmām ir norādījuši jau sen, līdz šim likumdevējs nav izrādījis vēlmi šo jautājumu sakārtot.

## Secinājumi

1. Apdrošināšanas jomā no nelikumīgu darbību novēršanas aspekta ir problēmas, kuru risināšanai netiek pievērsta pienācīga uzmanība. Turklāt dzīvības un nedzīvības apdrošināšanas pakļaušana naudas legalizēšanas riskam atšķiras un prasa specifisku pieeju.
2. Apdrošināšanas krāpšanas problēmas risināšanā liela loma ir tiesībsargājošām institūcijām, kurām būtu jārikojas aktīvāk un profesionālāk. Sabiedrībai ir jāzina, ka valsts nodrošina vainīgo personu saukšanu pie atbildības un krāpniekiem arī apdrošināšanas jomā nenovēršami tiks piemērotas kriminālas sankcijas.
3. Ir būtiski nodrošināt, lai tiesnešiem ir pietiekama kompetence apdrošināšanas jautājumos. Tiesnešu apmācības centram attiecīgi būtu jāiekļauj programmā apmācības par apdrošināšanas jautājumiem, apdrošināšanu regulējošo tiesību normu mērķiem, to starptautisko regulējumu un praksi, kā arī Latvijā spēkā esošo tiesību normu iespējamām interpretācijām starptautiskā regulējuma kontekstā.
4. Valsts policijai jāplāno policistu apmācība apdrošināšanas jautājumos saistībā ar apdrošināšanas tiesisko reglamentāciju un veicamiem pasākumiem noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanai finanšu jomā.
5. Apdrošināšanas krāpšanas krimināltiesiskais regulējums Latvijā ir nepilnīgs un ir būtiski jālabo. Kriminālajām sankcijām jābūt tādām, lai tās atturētu potenciālos krāpniekus no krāpniecisko darbību veikšanas.
6. Jāpārdomā Krimināllikuma 178. panta redakcija, kā arī Krimināllikuma papildināšana ar noziedzīga nodarījuma sastāvu, kurš iekļautu sevī viltus apdrošināšanas pieteikuma iesniegšanu, kad bojājumi mantai, par kuru nepamatoti, sniedzot nepatiesu informāciju par bojāšanas apstākļiem, ir pieteikta apdrošināšanas atlīdzība, nav radīti šīs mantas īpašnieka apzinātu darbību dēļ nolūkā saņemt apdrošināšanas atlīdzību.

## Possible Risks of Illegal Activities in Latvian Insurance Sector

### Abstract

The insurance industry as a part of national financial system the same as credit institutions contains a real risk and is not fully protected from possible illegal activities with the proceeds of crime. In the insurance sector, mainly criminal funds can be generated by deliberately unreasonable insurance claims that insurers are not able to identify or prove the applicant's fraudulent conduct. Fraudulent action against the insurer may take the form of insurance object damaging for obtaining insurance reimbursement, as well as by exaggerated requirement in terms of money and imitation of insurance cases. While the life insurance in the world is more exposed to money laundering risks, there is no activity in this regard in Latvian life insurance sector. By contrast, non-life insurance sphere is more exposed to the risk of fraud and more often confronted with false claims than life insurance. In Latvia, the problem not yet actuated and adequately solved.

*Keywords:* insurance, fraud, money laundering.

### Izmantotā literatūra un avoti

#### Tiesību akti

1. Apdrošināšanas un pārapdrošināšanas likums. *Latvijas Vēstnesis*, 124 (5442), 30.06.2015.
2. Latvijas Republikas Krimināllikums. *Latvijas Vēstnesis*, 199/200 (1260/1261), 08.07.1998.; *Ziņotājs*, 15, 04.08.1998.
3. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likums. *Latvijas Vēstnesis*, 116 (3900), 30.07.2008.; *Ziņotājs*, 16, 28.08.2008.
4. Finanšu un kapitāla tirgus komisijas normatīvie noteikumi Nr. 25: Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas riska pārvaldīšanas normatīvie noteikumi. *Latvijas Vēstnesis*, 22 (5594), 02.02.2016.
5. Finanšu un kapitāla tirgus komisijas normatīvie noteikumi Nr. 125: Klientu padziļinātās izpētes normatīvie noteikumi. *Latvijas Vēstnesis*, 135 (3919), 02.09.2008.

#### Literatūra

6. Acharya, Suman. Money Laundering (ML) and Terrorism Financing (TF) in the Insurance Market: A Risk and Vulnerability (May 10, 2015). Iegūts no: SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2604560> vai <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2604560>
7. Agayeva, Svetlana. *Examining Anti-Bribery and Corruption Measures in a Single Framework to Combat Money Laundering and Terrorist Financing* (2014). Iegūts no: <http://www.acams.org/aml-white-paper-anti-bribery-corruption>

8. Anderson, Judy Feldman & Brown, Robert L. (2005). *Risk and Insurance*. The Society of Actuaries, USA.
9. Association of Certified Fraud Examiners (2014). *Global Fraud Study. Report to the Nations on the Occupational Fraud and Abuse*.
10. Elnagdy, Sam Adam. *How to Choose an Effective and Sufficient Sample for an AML Program Audit*. ACAMS, USA.
11. *FATF Report on the Risk Based Approach Guidance for the Life Insurance Sector* (October 2009).
12. *International Association of Insurance Supervisors* (May 2007). Report on the Survey on Preventing, Detecting and Remediating Fraud in Insurance.
13. *International Association of Insurance Supervisors* (October 2004). Guidance Paper No. 5 on Anti Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism.
14. *International Association of Insurance Supervisors* (October 2013). Application Paper on Combating Money Laundering and Terrorism Financing.
15. *International Association of Insurance Supervisors* (September 2011). Application Paper on Deterring, Detecting, Reporting and Remediating Fraud in Insurance.
16. *MONEYVAL* (2010). Money Laundering through Private Pension Funds and the Insurance Sector. Adopted by MONEYVAL at its 33<sup>rd</sup> Plenary Meeting. Strasbourg, 27 September – 1 October 2010.

### **Tiesu prakse**

17. 2015. gada 30. septembra Latvijas Republikas Augstākās tiesas lēmums Lietā Nr. 11094107911. Lietas arhīva Nr. SKK-J-0339-15.
18. 2014. gada 4. septembra Latvijas Republikas Augstākās tiesas lēmums Lietā Nr. 11240026712. Lietas arhīva Nr. SKK-0506-14.

### **Citi materiāli**

19. Seminārs Deloitte “Fraud investigation”, Rīga, 25.08.2010., lektora Dana Bicana (*Dan Bican*) sagatavotie prezentāciju materiāli.
20. The Financial Times Lexicon. The Financial Times; Cadbury, Adrian, Report of the Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance, Gee, London, December, 1992, p. 15. COM/2012/0740
21. *OECD* (2003). Apdrošināšanas statistikas gadagrāmata 1994–2001, p. 2; “Sigma Insurance Research Paper 8”, *World Insurance in 2002*, p. 26. Iegūts no: <http://ssrn.com/abstract=2604560>
22. Statistics No. 50. European Insurance in Figures, December 2014. Iegūts no: <http://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/StatisticsNo50EuropeanInsuranceinFigures.pdf>
23. European Insurance – Key Facts, August 2015. Iegūts no: <http://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/European%20Insurance%20-%20Key%20Facts%20-%20August%202015.pdf>

24. *World Bank* (2006). ICP 28: Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism Basic-level Module. Iegūts no: [http://www.iaisweb.org/modules/cciais/assets/files/pdf/061002\\_ICP\\_28\\_\\_Anti-Money\\_Laundering\\_and\\_Combating\\_the\\_Financing\\_of\\_Terrorism.pdf](http://www.iaisweb.org/modules/cciais/assets/files/pdf/061002_ICP_28__Anti-Money_Laundering_and_Combating_the_Financing_of_Terrorism.pdf)
25. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas dienesta 2014. gada ziņojums. Iegūts no: [http://www.prokuratūra.gov.lv/upload\\_file/Faili/Kontoles\\_dienests/KD%202014g\\_atskaitel.pdf](http://www.prokuratūra.gov.lv/upload_file/Faili/Kontoles_dienests/KD%202014g_atskaitel.pdf)
26. Kontroles dienesta vadītājs: Bankas ļoti aktīvi ziņo par aizdomīgiem darījumiem. Iegūts no: <https://www.db.lv/finanses/bankas/kontroles-dienesta-vaditajs-bankas-loti-aktivi-zino-par-aizdomigiem-darijumiem-444704>